

נפש דר' מנהם מנדיק ווהלמן ז"ל

למלאת שלשים לפטירתו

א.

אחד אחד נשמטים מאתנו אותם השרידים היו חידים, שהיוו תקופה שלמה בדברי ימי התחיה העב-רית, הניחו את הגרעין לדור הראשון לנאולה, וגד-לוהו לתורה ולתעודה.

מערכת אישים וטפוסים שונים אנו רואים בתקו-פת התחיה הראשונה: תקופת "חבת ציון", בהם נת-ינמה אותה התורה-הציונית הטהורה והשלמה בלי כהל-וטרק, בלי כל זיקה אל פוליטיקה ומפלגתיות, רעיון-הנאולה ובנין הארץ התלבש אז במעטה אהבה והתמס-רות אין סוף, עד שבאו לידי גלוי בעבודה ממשית לבני-ן ארץ ישראל.

במערכת זו של האישים החשובים יש למנות את המנוח ר' מנדל וולמן ז"ל. הוא היה באמת אחד מן השרידים בדור הישן, אחד הטפוסים הראשונים והיסודיים — בתקופת "חבת ציון" וגם אחריה.

הוא חי בעצם פריחתה של תקופה זו ובהיותו נתון בתנאים קשים להתפתחות הרעיון הציוני בפר-ט, כי מסביב היתה התנגדות עצומה מצד גורמים השודים שביהדות החרדית והמתבוללים שבפולין המדינה, שומה עליו להבקיע את החיות הזאת ולהא-ציל מרוחו, מתבונתו, מישרותו והתמסרותו, על היה-ות החרדית הזאת בכל שביליה ופנותיה. ואמנם, קשה היתה עבודה זו למי שמכיר את מהלך החיים היהודיים הפנימיים בפולין, אבל הוא ניצב בסלע איתן, ופעל רבות להפרחת הרעיון הציוני העתיק בין השדרות הרחבות של החרדים, וגם עשה חיל.

אנו ראינו אותו כנואם ומטיף למען ציון וירוד-שלים. נאומיו ואמרותיו פולחים את תלמי לבות שומ-עיהם, דבריו הוציבים להבות קודש, לבנין הארץ וישי-בה.

אבל לא לבד כמטיף, מעורר ומעודד לתחיה, מתי-יצב לפנינו המנוח, אלא גם כמדריך ומורה, נאמן לה-ניכוח, מלא וגדוש בתורה ובכחמה, משכיל מטפוס הדור הישן, אינו מסתפק רק בהתעמקותו ברחבי התורה, חכמה וחכמת ישראל, אלא מעניק מרוח, מחכמתו ומידועותיו הרחבות והעמוקות לכל צמאי דעת.

פנה רוחנית יצר לו המנוח בביהב"נ "תפארת ציון" בווארשה, והפנה הזאת נתחבבה מאד בשדרות הרחבות של יהודי ווארשה. מכל עבר נהרו אליו שומ-עיו, עד שבמשך הזמן רכש לו תלמידים ומעריצים רבים.

מי שזוכר את הרצאותיו היפות והמלככות על-האגידה באולם המזרחי בווארשה בכל ימות השבת, לא ישכח לעולם את התענוג-הרוחני מהרצאות אלו. במקצוע זה הצטיין המנוח ביהוד והראה ממש נפלא-אות. הוא הוציא אור מן התעלומה, את הנלויות מן הנסתרות והפתיע את חוג שומעיו בהדושו וברע-יוניותיו.

צנוע היה האיש בדרכיו... רק בזויתו ובפנתו המיוחדת והשקטה רקם, טווה ויצר מחקרי מדע מקוריים בכמה מקצועות שבחכמת ישראל. עינו החדה ושכלו הזך הביאו אותו לעולם המחשבה והרעיוני, עד ששמש באמת למופת כמבקר התנ"ך על טהרת הקודש, בידיעתו הרחבה סתר את הבנין הבקרתי של הפרופיסורים המבקרים המושבעים — מבני ברית ומשאינם בני ברית, המחבלים כרמנו ומעלים קמשי-נים בספר הספרים שלנו. בכשיל ובכלפות בא וסתר את כל בנין השיא וההשערות וסברות-הכרם, שטפלו על התנ"ך הקדוש שלנו. וכאן נתגלה אותו הטפוס התורני המדעי, ששרשו באמונה צרופה.

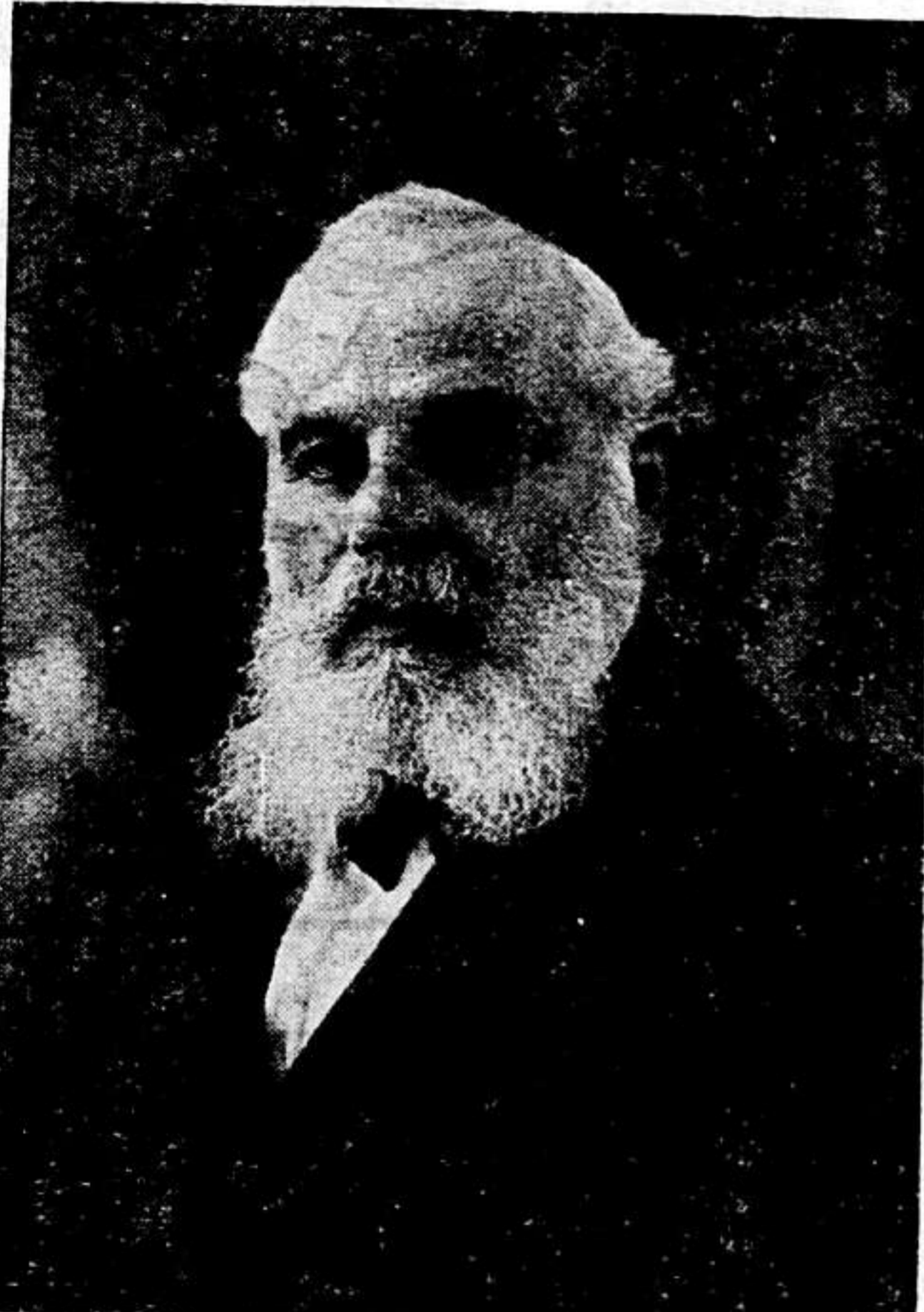
בחבוריו האחרונים נראהו שוב ככת מדעי ותור-ני גם יחד. בספריו "מסתרי האגדה" הוא מגלה פני-נים ומרגליות יקרות. הוא נתגלה כמעט כ"בד אמוד-זוי" מומחה, היודע להשוף מטמונים מתוך הים הרחב של האגדה. בספרו האחרון לישעיהו הראה באמת חד-ישות ונצורות במקצוע הבנה התנ"ך ובקרתו. מלבד זה היה סופר מובהק בשפה תנכ"ית צחה ונעימה, ששמד-עה לו יסוד ותוכן למחקריו ולמאמריו שנתפרסמו בהרבה מאכפים וכתבי-עת שונים.

משאת נפשו היתה תמיד לעזוב את הגולה ולעלות לארץ ישראל ולהשתקע בה. ואכן, כאן בארץ מצא את "מקום חיותו".

הרבה כתבי-יד יקרי ערך הניח אחריו המנוח ז"ל. נהדשים לפני מחלתו אשר מת בה סח לפני את צערו הרב, שהנה מונחים אתו כתבי-יד חשובים, מהם בחקירות ניאוגרפיות בארץ ובכלל ובנוגע לירושלים והעתיקה בפרט, ואין ביכלתו להוציאם לאור.

ולפיכך כמה במקומה היא החלטת חבר הסופ-רים להוציא את כל ספריו לאור. על ידי כך יהיו שפי-

ר' מנדל ווהלמן היה חוקר מקורי בהיסטוריה הישראלית, סיני ועוקרהרים, שכל ימיו היה שוקד לחקור עמוקות בהיסטוריה וניאוגרפיה של ארץ-יש-ראל וירושלים. בהריפות הקירותיו בתנ"ך, בשני התל-מודים ובמדרשים הוציא לאורה תעלומות רבות מן המאורעות הקשים, שארעו לאבותינו בימי הפולמסים הרבים עם מלכות רומא הרשעה בסוף זמן הבית השני ואחרי החורבן. בספרו "מסתרי האגדה" הוא מבאר הרבה אנדות מוזרות, שבלעדן פירושו היו נשארות לא מובנות אף ללומדי התלמוד השוקדים עליו. הוא מוכיח בראיות ברורות ש"האגדה התלמודית היא יציר-רה עממית של האומה הישראלית כולה", שיש בה באורי כתובים בלתי ברורים, מוסר ותוכחה, דעות ואמונות, פיוט ושיר, ציורים ומשלים, זכרונות והיס-טוריה. ויש אנדות מוגזמות, ומבהילות, שנתנו יד לפושעים — שונאי התלמוד להתלוצץ בהכמינו ז"ל, והמנוח בספרו הוכיח, שאנדות אלו נאמרו בדרך פיוט ומליצה, כדי למסור דברים היסטוריים בלשון סתרים, מפני שהשעה היתה צריכה לכך, כי הן כוללות עובדות היסטוריות חשובות, כמו עניני מרידה נגד עריצות ואכזריות הרומאים. בספר זה גולל המנוח מאת חז"ל את אשמת רבים ממבקריהם, הטוענים נגדם, שלא היה להם הוש היסטורי, מפני שכתבו על דברים רבים ורק לא על המאורעות הכבירים שעברו על עם ישראל. המנוח מוכיח, שבאמת היתה לנו ספרות היסטורית שלמה בדמות בריות בסגנון המשנה, אלא שרבותינו ז"ל הוכרחו להסתירם ולמסור אותם בדרכי משל ומלי-צה, כדי שהמלשינים מכת המינים לא יכירו בסודם ולא ישמידום, כמו שהשמידו בכלל הרבה ספרים של זכרונות היסטוריים.

בשנת תרע"ה חלה המנוח רמ"מ ז"ל במחלת כליות קשה וכפשע היה בינו ובין המות ורק בדרך נס ובאורה פלא שב לתחיה, ואז נתן אל לבו לנשת לעבור דה חשיבה, שהיתה שנים רבות מרחפת לפניו ודרשה ממנו להשלימה. הכוונה לחבורו רב הערך בשם "תקור פת ישעיהו וחזיונותיו" שחבר בדרך הקירות מדעות בהיסטוריה על מצב עם ישראל ביהם לעמים אחרים בימים ההם. הספר מלא פנינים יקרות בפירושי הכתו-בים הקשים והמאורעות המסובכים, בספר זה ביהוד אנו רואים את רוב בקיאותו ועומק הריפות שכלו החד והמבהיק. שוב אנו רואים בספר זה את כח ראייתו למרחוק, את מבט' החודר לתוך סבכי המאורעות ההיס-טוריים, כאלו השתמש בטיליסקופ חזק המשמש לתוכ-נים לחדור לתוך ערפלי הטוהר המרחפים בשמי מרו-מים. המנוח היה מנתח באומל חד את המאורעות המעורפלים, מנפח אותם בשבע נפות ומוציא מהם סולת ההיסטוריה.

מלבד ספרים אלה ומאמרים חשובים נשארו בכתב ידו הקירות על זמן חבורו של הספר קהלת, ספר הכהנים והלוויים, ניאוגרפיה של ארץ ישראל, ירושלים העתיקה עם מפה מפורטת. היראו אור בקרוב?...

יחיא גרינפלד